

ВІДГУК
офіційного опонента про дисертацію
Ординської Ілони Яківни
„Мікротопонімія Північної Хмельниччини”,
подану до захисту
на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
зі спеціальності 10.02.01 – українська мова
(Вінниця, 2020. – 279 с.)

Упродовж останніх десятиліть вивчення української мікротопонімії доволі активізувалося як у загальнотеоретичному (це насамперед праці Ю. Карпенка, Є. Отіна), так і в науково-практичному й лексикографічному аспектах. Однак у західнослов'янській ономастиці, зокрема чеській, уже віддавна здійснено не лише монографічне опрацювання мікротопонімів більшості етнографічних ареалів, а й сформовано електронний каталог згаданого класу топонімів. Доволі активно в цьому напрямі працюють також словацькі, польські й болгарські ономасти.

Очевидно, одним із нагальних завдань вітчизняних мовознавців є якомога повніше зібрання мікротопонімів з усіх українських етнічних територій, їх монографічне та лексикографічне опрацювання, що дасть змогу українцям зайняти свою нішу в загальнослов'янських студіях цього важливого фрагмента національної онімійної системи. Окрім того, важливість збирання та вивчення власних найменувань дрібних географічних об'єктів на сучасному етапі вочевидь зростає, бо вони, зважаючи на низку соціокультурних реалій, стрімко зникають, їх своєчасна фіксація є необхідною умовою збереження національного ономастичного фонду. З огляду на сказане вище, актуальність рецензованого дослідження, присвяченого вивченню мікротопонімії Північної Хмельниччини, що досі не була об'єктом наукових студій, – безперечна.

У роботі апробовано традиційні: семантичний, структурний, словотвірний та етнолінгвістичний аспекти вивчення мікротопонімів. Щодо останнього, то його застосування на сучасному розвитку мовознавства нерідко вважають виявом, ознакою новітньої антропоцентричної лінгвістичної парадигми, хоча в ономастиці віддавна практиковане виявлення *мотивів*

номінації, що, по суті, і являло собою з'ясування екстралінгвальних причин вибору або створення власної назви. Поєднання результатів системного аналізу із з'ясуванням мотивів номінації підсилює комплексність аналізу та є кроком до глибокого, усебічного вивчення мікротопонімії в типологічному аспекті.

Запропонований дослідницею підхід до вивчення й опису мікротопонімії Північної Хмельниччини, на нашу думку, уможливив успішне вирішення завдань теоретичного й практичного характеру, сформульованих на с. 20 дисертації та с. 2 автореферату.

Відзначимо достатню джерельну базу дисертації, що є результатом копіткої праці дисертантки: шляхом експедицій та анкетування респондентів у 316 населених пунктах Північної Хмельниччини, завдяки опрацюванню низки історичних документів, словників, карт, наукових і довідкових видань та численних Інтернет-сайтів, зібрано понад 7 тисяч власних географічних найменувань мікрооб'єктів, які наведено в одному з п'яти додатків (Додаток Г) до дисертаційного дослідження. Останній, зауважимо, може стати основою для укладання словника мікротопонімів Хмельниччини, а відтак – універсального словника мікротопонімів України: матеріал наведено спершу за денотативним принципом (після переліку зафіксованих одиниць того чи іншого класу мікротопонімів зазначено їх загальну кількість); розподілено у межах певних географічних зон (за районами); до кожного мікротопоніма наведено варіантні назви (колишні або сучасні). Тобто дослідниця запропонувала власне бачення структури та наповнюваності подібного лексикографічного видання.

Рецензована дисертація виконана в руслі наукових студій „Проблеми філології: історія і сучасність”, що тривають на кафедрі української філології Хмельницького національного університету.

Структура дослідження чітка, логічно вмотивована, відповідає меті й забезпечує успішне виконання задекларованих завдань.

Вступ має всі необхідні складники. Застосована авторкою методологія відповідає поставленим у дослідженні завданням та сформульованій меті.

Перший розділ „Теоретичні засади вивчення мікротопонімів” засвідчив

добрі знання І. Я. Ординської спеціальної літератури, її вміння систематизувати джерела, коректно оцінювати роботи попередників, визначати головне в сучасному стані проблеми, бачити перспективи дослідження. У підрозділах 1.1-1.2 дослідниця, обґрунтувавши онімний статус мікротопонімів, окресливши їх специфіку, намагається (з посиланнями на праці попередників) визначитися щодо дискутованого донині питання про місце аналізованих пропріатем у національному онімному просторі, виокремлює домінуючі ознаки цього класу власних географічних назв та пропонує їх типологію (підрозділ 1.3), розглядає історію й стан вивчення національної мікротопонімії в сучасній українській мовознавчій науці (підрозділ 1.4). Глибокий, скрупульозний, всеохопний аналіз досліджень попередників (опрацьовано навіть супутні до мікротопонімічних студій праці) засвідчив, що авторка має повне уявлення про стан вивчення аналізованого класу пропріальної лексики. Зрештою, уміло проведений аналіз стану проблеми дав змогу виокремити основні аспекти власного наукового пошуку та окреслити завдання а також перспективи подальших досліджень. Усе зазначене вище забезпечило логічність, чіткість вивчення конкретного фактичного матеріалу, певною мірою обумовило структуру та наповнюваність другого й третього розділів.

Другий розділ (*„Структурно-дериваційні і семантико-мотиваційні особливості власних назв поселень та їхніх частин”*) присвячено розгляду структурно-дериваційної і семантико-мотиваційної специфіки власних назв поселень та їхніх частин. Цілком погоджуємося з тезою про те, що ойконімія і мікротопонімія конкретного регіону перебувають у нерозривному зв’язку, і усвідомлюємо, що під час аналізу останньої доводиться залучати й дані ойконімії, але все-таки власне ойконіми (назви сіл, селищ, тим паче міст) – об’єкт вивчення ойконіміки. Серед об’єктів дослідження мікротопонімії в авторитетних ономастичних працях, зокрема енциклопедії *„Слов’янська ономастика”*, фігурують лише назви частин міста, хуторів і кутків села (див. с. 155).

У другому розділі, як і в наступному – третьому (*„Характеристика*

мікрогідронімів, мікрохоронімів та мікрооронімів Північної Хмельниччини”) – дослідниця спершу подає квантитативні параметри аналізованих класів онімії. Зокрема у другому розділі І. Я. Ординська зазначає відсоткове співвідношення між власне ойконімами та мікроойконімами в межах усього залученого до аналізу мікротопонімікону і навіть вказує частку давніх назв, порівняно із сучасними найменуваннями, що дало їй можливість говорити про коефіцієнт динаміки вказаного онімікону та вплив на нього певних позалінгвальних чинників. Далі, після кількісного опису, авторка аналізує мікротопонімні одиниці за чіткою й розгалуженою схемою: особливості структури, способи творення, семантика твірних основ та характеристика мотивів номінації. Обрану схему дослідження Ілона Яківна успішно реалізує в обох розділах для характеристики ойконімів, мікротопонімів, мікрогідронімів, мікрохоронімів та мікрооронімів.

Здійснена спершу структурна характеристика зібраного фактажу підтвердила загальноукраїнську тенденцію – переважання простих за будовою мікротопонімів (див. Додаток Б, табл. 2). Хочемо відзначити різнобічність проведеного в обох розділах словотвірного аналізу, який засвідчив традиційність способів та засобів деривації мікротопонімів досліджуваного регіону. Упродовж проведення аналізу дослідниця висловила чимало слушних зауважень щодо продуктивності окремих формантів в оніміконі Північної Хмельниччини порівняно з іншими регіональними системами називання, що дало їй змогу говорити як про загальноукраїнські тенденції в словотворі мікротопонімів, так і про певну регіональну специфіку. Так, на с. 97 дослідниця, зіставивши результати словотвірного аналізу частин поселень Хмельниччини з вислідами опису дериваційної специфіки цього класу географічних назв інших регіонів: Закарпаття, Кіровоградщини (Кропивниччизини), Поділля, Підгір’я, Львівщини у працях О. Галай, Р. Ляшенка, Н. Лісняк, О. Михальчук, О. Проць, Н. Сокіл, дійшла висновку, що дериваційний спектр мікротопонімії Північної Хмельниччини „більше узгоджується з результатами аналізу мікротопонімів західноукраїнських територій, ніж центральноукраїнських” (с. 97), а опис

способів словотвору мікрогідронімів, мікрохоронімів та мікрооронімів довів, що лексико-семантичний спосіб творення домінує на Хмельниччині, як і на інших українських землях (с. 188). Отримані результати оприєвнені в табл. 3 у додатках до дисертації (див. Додаток Б).

Привертає також увагу детальна характеристика особливостей семантики мотивувальних лексем із урахуванням багатозначності вихідних основ; висловлені принагідно цікаві спостереження засвідчують цінність мікротопонімного матеріалу як для вивчення функціонування української мови, так і для істориків, етнографів, народознавців. Дисертантка для визначення семантики традиційно поділяє мікрооїконіми на відапелятивні та відонімні, визначає як продуктивність кожної з груп, так і підгруп у їхніх межах (див. табл. 4, Додаток Б).

Аналіз мотивів номінації, з огляду на відомий факт (малу кількість писемних пам'яток, які б фіксували першоназви та причини їх появи), доволі непростий. Але авторка випрацьовує чітку схему аналізу: усі назви поділяє на мікротопоніми із простою та комбінованою семантикою, у межах цих груп виокремлює відповідно 10 і 12 мотиваційних типів, спираючись на запропоновану класифікацію, говорить про мотиваційну специфіку всіх проаналізованих класів мікротопонімів (див. с. 109, с. 116-117, с. 127-128, с. 131-133, с. 136-137, с. 144, с. 154-155, с. 163, с. 176, с. 181). Здійснений аналіз переконує в хибності колись проголошеної О. Суперанською тези про випадковість мотивації більшості мікротопонімів (див. „Загальна теорія власної назви”, с. 168).

Як у самих розділах під час аналізу, так і у висновкових положеннях до них дослідниця всі спостережені тенденції підтверджує кількісними показниками, що увиразнює їх обґрунтованість.

Висновки до окремих розділів і роботи загалом логічні, вичерпні. Вони так само, як і дисертація, чітко структуровані. Жодне із положень не суперечить викладеному в тексті, що говорить про логічність ходу авторського аналізу.

Вважаємо за доцільне висловити ще кілька зауважень, що виникли під

час прочитання тексту дисертації та автореферату:

1. Цілком підтримуємо необхідність опрацювання мікротопонімії з погляду семантики, структури, словотвору та мотивів називання, але не погоджуємося з окремішністю структурного, словотвірного, семантичного та мотиваційного аналізів, як пропонує дисертантка, бо вивчення деривації онімів без аналізу їхньої структури, як і дослідження мотиваційної бази без з'ясування семантики продуктивних основ, вихідної мотивувальної одиниці видається в мікротопонімії нераціональним. Запропонована І. Я. Ординською схема класифікації, на нашу думку, занадто подрібнила, препарувала аналізований шар онімів, ускладнила сприйняття тексту дослідження, що завуалювало деякі важливі висліди. Тим паче, що в ономастиці вже усталився опис мікротопонімії за лексико-семантичними та структурно-словотвірними параметрами.

2. Викликає певні застереження класифікація найменувань за семантикою на посесивні, квалітативні, асоціативні, патронімні, локативні, сутнісні, номінальні, емоційно-експерсивні, ідеологічні тощо. По-перше, патронімні назви теж посесивні за своєю суттю і чи варто їх виокремлювати? По-друге, аналіз конкретних мікротопонімів засвідчив неможливість інколи чітко визначити відповідно до задекларованої класифікації тип мотивувальної лексеми: наприклад, з тексту незрозуміло, чому назви джерел *Жигалиха*, *Семенчиха* належать до асоціативно-першопоселенських (с. 144), а з-поміж назв полів *Березина* й *Кут* зараховані до квалітативних, а *Нивки*, *Поле*, *Сіножаті* – до сутнісних (с. 172).

3. Описуючи найменування вулиць, площ і провулків, Ілона Яківна за часом утворення поділяє їх на фольклорні, радянські та українські. Хотілося б почути про засади такої класифікації.

4. Насамкінець кілька принагідних зауважень і запитань:

- Чи справді *Кручана* і *Ляцька*, замість нормативних *Кручена* і *Лядська*, – це морфологічні діалектизми (с. 101)?
- Чому назва вулиці чи провулку *Докторівка* (с. 101) з'явилася в українській мікротопонімії під впливом російської мови, і як взагалі

відмежувати росіянізми від діалектизмів, якщо Ви твердите на с. 115, що значна частина діалектизмів „виникла через вплив російської мови”?

- Чи справді вулицю назвали на честь Андрея Шептицького як політичного (!) діяча (с. 107)?

- З-поміж неофіційних назв вулиць, площ, провулків дослідниця виокремила власні назви з виразним символічним значенням *Кавказ*, *Камчатка*, *Корея*, *Сибір*, *Шанхай-2* (с. 99), але чомусь так і не наважилася назвати їх конотонімами.

- Услід за В. Горпиничем (праця 1999 року) дослідниця кваліфікує топоформант *-щина* як спільносхіднослов'янський, хоча в українській ономастиці існує інший погляд на цей суфікс як загальнослов'янський, який виявився найпродуктивнішим в українській, білоруській, частково польській топонімії (див. працю Д. Бучка „Походження назв населених пунктів Покуття” 1990 року, с. 39).

Загалом зазначені зауваження, міркування і пропозиції не знижують загальної високої оцінки дисертаційного дослідження, виконаного І. Я. Ординською. Авторка рецензованої праці продемонструвала глибоке знання аналізованої проблеми, добре володіння різноманітними процедурами вивчення й опису мовного матеріалу, а також поняттєвим, термінологічним апаратом для його теоретичної інтерпретації. Роботу відзначають ретельність виконання, значний обсяг реферованої літератури з питань ономастики, словотвору, країнознавства (356 позицій, 10 з яких – польською мовою). Стиль викладу матеріалу дослідження, основних наукових теоретичних положень і висновків забезпечує доступність їх сприйняття і відповідає всім вимогам наукового дискурсу.

Наукова новизна, теоретичне та практичне значення роботи – безперечні. Здійснене І. Я. Ординською дослідження є завершеною самостійною та цілісною розвідкою з отриманими новими, науково обґрунтованими результатами теоретичного та прикладного характеру; зокрема, уперше до наукового обігу введено мікротопонімію Північної Хмельниччини; у роботі

апробовано окремішню характеристику всіх підвидів географічних назв мікрооб'єктів; матеріали дисертації можуть бути використані, як вже було зазначено, для укладання словника мікротопонімів Хмельниччини та універсального словника мікротопонімів України, при укладанні краєзнавчих довідників з історії окремих населених пунктів, у підготовці факультативних занять з ономастики, лексикології, діалектології, лінгвокультурології тощо.

Опубліковані авторкою 9 статей (з-поміж яких 3 – у фахових виданнях України, 2 – у закордонних виданнях) відбивають зміст дисертаційного дослідження, формують чітке уявлення про його концепцію та досягнення. Автореферат дисертації І. Я. Ординської повністю відображає зміст її роботи, основні теоретичні положення й найвагоміші практичні результати якої належно апробовані на 17 міжнародних та всеукраїнських конференціях і семінарах, звітних науково-технічних конференціях викладачів та аспірантів Хмельницького національного університету.

Вважаємо, що дисертація „Мікротопонімія Північної Хмельниччини” є ґрунтовним, самостійним і різнобічним дослідженням цікавої та актуальної проблеми і повністю відповідає всім вимогам „Порядку присудження наукових ступенів” від 24.07.2013, № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 та № 1159 від 30.12.2015) до праць, поданих до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук, а його авторка – Ілона Яківна Ординська – заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри історії та
культури української мови
Чернівецького національного
університету
імені Юрія Федьковича

Н. С. Колесник

Підпис *Колесник Н.С.* засвідчує
Учений секретар Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Синьковська Л.О.
" 23 " червня 2020 р.

12/01.1.3-45
24.06.2020